Mimar Kemalettin'in Mesleki Kimliği ve Gazi Üniversitesi Rektörlük Binasının İç Mekan Biçimlenme Analizi

Professional Profile of Mimar Kemalettin and Formation Analysis of Gazi University Rectory Building's Interior Space

Arş. Gör. **Nur Ayalp**
Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
İç Mimarlık Anabilim Dalı
e-mail:nurunsalan@yahoo.com

Özet: Bu çalışmada Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası biçimlenme analizi yapılacaktır. Analiz edilen yapı 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nın özelliklerini yansıtması bakımından Türk Mimarlık Tarihi'nin önemli bir yapısıdır. Ayrıca yapının mimarı olan Kemalettin Bey de dönemin öncü mimarlarından biridir. Mimarlık, içinde bulunduğu döneme ait kültürü oluşturan toplumsal değerleri yansıtan bir sanat ve bilim dalıdır. Ürünleri ile dönemin özelliklerini belirler ve de kendinden sonra oluşabilecek değişimler için, yapılarında ön görülen barındırma gücüne sahiptir. Bundan dolayıdır ki; çalışmanın günümüz Türk Mimarlığı üzerine yapılacak her türlü analiz çalışmasına zemin oluşturması açısından önemli bir belge niteliği taşıması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mimar Kemalettin'in Mesleki Kimliği, 1. Ulusal Mimarlık Akımı, Gazi Üniversitesi Biçimlenme Analizi.

Abstract: *In this study, Gazi University Rectory Building's formation is going to be analyzed. The building that is going to be analyzed is significant building of Türkiye Architectural history, as it reflects the architectural characteristics of its period; 1. Ulusal Mimarlık Movement. Also architect of the building; Mimar Kemalettin is the pioneer of this architectural movement. Architecture is a brunch of art and science which reflects the society values that create the culture of the era it belongs to. It defines the properties of its era through its products and its has the power to contain foresights in its products for the changes that might occurs in the future. Because of this, this document aims to create base for the further studies that are going to be analyzed architectural studies in Türkiye.*

Key Words: *Mimar Kemalettin's Professional Profile, First National Architecture Movement, Gazi University Formation Analysis*

Mimar Kemalettin Ve 1. Ulusal Mimarlık Akımı

19. yüzyılın sonlarına doğru çöküşe geçen Osmanlı İmparatorluğunu yeniden yapılandırma amaçlı bir dizi yenilenme çalışmasına girilmiştir. Bu çalışmaların yansıması olan 2. Meşrutiyet, ulusal bilinci güçlendirme yolundaki temel taşlardan biri olarak, kültürü yansıtma gücüne sahip mimarlığı da yenilenmenin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Mimarlıktaki bu yenilenme çabası Birinci Ulusal Mimarlık akımı olarak Türk mimarlık tarihinde yerini almıştır.

Ulusal Mimarlık akımının oluşma sürecinden önce dönemin mimarisi yoğun batı etkisi altındaydı. Lale devri ile başlamış olan bu batılılaşma sürecinde Rokoko süsleme sanatı ve Barok-Rokoko süsleme sanatı kendini Osmanlı'da etkin bir şekilde göstermiştir. Ayrıca bu dönemin mimarları çoğunlukla batıdan gelen yabancı mimarlar ve de batıda eğitim görmüş Ermeni asıllı mimarlardı. Bu yabancı mimarlar, Türk mimarlığını ikinci plana alıp, ürünlerinde batı mimarlığını yansıtmayı tercih etmişlerdir (Alsaç, 1973).

Birinci Ulusal Mimarlık süreci temel olarak bu yoğun batı etkisine karşı çıkıp, mimari üslubun geleneksel Türk mimarlığının etkilerini taşımasını amaçlamıştır. Burada en önemli faktör o dönem etkileri şiddetli bir şekilde hissedilen Ziya Gökalp'in Türk milliyetçiliğini öne çıkartan söylemleridir. Bu yaklaşımın temelinde modern ve şarkiyatçılık karşıtı özbilinç; 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Genç Osmanlı hareketi yatar. Çoğu Avrupa'da eğitim görmüş aydınlar, bürokratlar ve gazetecilerden oluşan bu topluluk, imparatorluğu "Osmanlı Milleti" olarak düşünen ilk kişilerdir. (Bozdoğan, 2002). Bu yaklaşım mimaride kendini millette hitap eden vatansever bir mimari olarak vurgulamıştır. Bozdoğan bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

> " İttihat ve Terakki' deki Türk milliyetçileri ve onların erken cumhuriyetteki takipçilerine göre, Milli Mimari Rönesans'ı öncelikle bir Türk Milli üslubuydu. Bu üsluptaki Osmanlı formları ve motifleri bu kez, İslam'a ya da İmparatorluğa değil "Türk" lüğe ait kültürel anlamlarla yüklendi." (Bozdoğan, 2002:35).

Bu geleneksel ve kültürel yaklaşım mimarlıkta Osmanlı ve Selçuklu dönemlerine ait öğelerin kullanımı olarak kendini göstermiştir. Ana fikir olarak, klasik Osmanlı mimarisi dekoratif unsurları (özellikle yarım küre şeklindeki Osmanlı kubbeleri, destekleyici dirsekleri olan geniş çatı konsolları, sivri kemerler ve tezyini çini dekorasyonu) ve yeni inşaat teknikleri (betonarme, demir; çelik) ele

alınıp sentezler oluşturulmuştur. (Bozdoğan, 2002:35). Alsaç (1973) Birinci Ulusal Mimarlık akımını seçmeci bir Türk yeni klasikçiliği olarak nitelendirir.

Dönemin yapılarında en önde gelen vurgu cephelerde yakalanmaya çalışılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşaa edilmiş farklı formlardaki kemerler yeni düzenlemelerle cephelerde uygulanmıştır. Cephelerde kullanılan kemerlerin zaman zaman binanın içerisi ile sağlam ilişkiler kuramadığı görülmüştür. Cephelerde en çok girişler, mermer sütunlar, çini panolar ve madeni bezemeler yardımıyla ön plana çıkarılmıştır. Belirli noktalar kubbeler kullanılarak vurgulanmıştır. Ayrıca cephelerde hareket yakalama amaçlı çıkmalar da kullanılmıştır. Bu çıkmalar geleneksel Türk mimarisindeki uygulamasında olduğu gibi taşırılmış ve değişik biçimlerdeki konsollarla desteklenmiştir (Sözen, 1996).

Resim 1. Ankara Palas. Kaynak: Ayalp arşivi.

Cephede öne çıkan bir başka nokta ise tüm cephelerin aynı biçimde değerlendirilmediğidir. Cepheler arasındaki ilişki yapılan yerin özelliklerine göre farklılık gerektirse de, zaman zaman cepheler arasında malzemeye varan ciddi değişiklikler bulunmaktadır. Behçet Ünsal dönemin mimari üslubunu şu sözleri ile anlatmıştır:

> "... Planda Türklüğün ne olduğu belirlenmemiştir... Zira mimari, fasad sanatcılığı olarak yorumlanıyordu... Vaziyet Planı ise pek aramazdı. Vedat Bey 'Siz iyi bir proje yapmaya bakın, iyi bir proje nereye olsa uyar' demiştir." (Sözen, 1996:31).

Planlamada ise simetrik organizasyon uygulanmıştır, binaların ana girişleri genellikle simetri aksının üzerine yerleştirilmiştir. Arsanın simetrik düzene elvermediği durumlarda en azından ön cephenin simetrik olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca cephe verilen önemden dolayı ortaya çıkan plan ve cephe

uyuşmazlıkları önemsenmemiştir. (Yavuz, 1981).

Dini yapılar dışında kalan binaların algılanabilen yüzleri sürekli taş kuşaklarla yatay yönde üç ana bölüme ayrılmış, her bölüm kendi içinde bir bütün olarak düzenlenmiş, her katta değişik pencere biçimleri kullanılmış, yer düzeyinden çatıya kadar belirli bir düşey düzene göre çözümlenen bireysel yüzey dilimlerinin tüm yapı boyunca yinelenmenmiş olması, yapılara ritmik bir görüntü kazandırmıştır. Bu yaklaşım batı mimarisindeki kullanımında olduğu gibi uygulanmış fakat değişik yüzey bölümlerindeki pencerelerin biçimlenmesinde ve bezemelerde Osmanlı düzenleri kullanılarak, yapılara Ulusal Mimarlık akımının üslubuna uygunluk kazandırılmaya çalışılmıştır. Yüzey düzenlemelerinde ise Osmanlı Mimarisinin özgün 15. ve 16. yüzyıl dönemlerine ait düzenlemeler kullanılmıştır, 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı Barok ve Osmanlı Rokoko biçimleri ise çok ender kullanılmıştır. (Yavuz, 1981).

1. Ulusal Mimarlık dönemine önderlik etmiş en önde gelen mimarlar Kemalettin ve Vedat Bey' lerdir. Vedat Bey mimarlık eğitimini Paris'de, Kemalettin Bey ise Almanya'da tamamlamıştır. Dönemin yenilikçi ve milliyetçi üslup arayışının etkisiyle, eğitim alanında, görevde bulunan Laventen, Ermeni ve Rum mimarlarının çoğunun hakimiyetini sonlandırarak Türk-Müslüman mimarlara yer verilmiştir. Bu değişimde Vedat Bey ve Kemalettin Bey, belki de döneme damgalarını vurabilmelerinin en önemli etkeni olan, eğitim alanında yerlerini almıştırlar. (Bozdoğan, 2002). Vedat Bey öğrencilerine kendi yapılarında staj yapma imkanı vermiştir. Konya kentinin baş mimarı olan ve Osmanlı canlandırmacılığı sürecinde önemli binalar tasarlayan Mimar Muzaffer, Sirkeci Merkez Postanesi inşaatı sırasında Vedat Bey'in çıraklığını yapmıştır. Vedat Bey'in döneme ait yapıları arasında Haydar Paşa Vapur İskelesi, Moda Vapur İskelesi, Eski Büyük Millet Meclisi ve İstanbul'da yer alan konut yapıları vardır.

Dönemin mimarlarından biri olan Arif Hikmet Koyunoğlu da, akımın bütün özelliklerini yansıtan ve değerli eşyaları saklama amaçlı inşaa edilen Etnoğrafya Müzesinin tasarımcısıdır. Mimarın diğer önemli yapıları Hariciye Vekaleti ve Türk Ocağı binalarıdır.

1870 yılında İstanbul'da doğan Mimar Kemalettin, mesleki eğitim hayatına ilk olarak mühendislik okulunda başlamıştır. Fakat mimarlık mesleğine olan yoğun ilgisinden dolayı, mühendislik eğitimini sonlandırdıktan sonra Almanya'da

mimarlık eğitimi görmüştür. Mühendislik okulunda eğitimcisi olan Jasmond, o dönemde Alman hükümeti tarafından, Türkiye'ye gönderilmiş bir sanatçıdır. Mimar Kemalettin, Almanya'da mimarlık eğitimine Jasmond'un yardımı ve teşviki ile gitmiştir. Ayrıca Mimar Kemalettin'in tarihi Türk mimarlığına olan ilgisi de kendine Jasmond tarafından aşılanmıştır. Türkiye'ye geldikten sonra, İstanbul'da bulunan mimari eserlere yoğun bir hayranlık duyan Jasmond, öğrencilerini de Türk mimarisinin değeri konusunda bilinçlendirmiştir. Bundan dolayıdır ki, Mimar Kemalettin, hem Almanya'da oluşan tecrübeleri yardımı ile hem de milli mimarlığa verdiği önemden dolayı, eğitimcilik hayatında da öğrencilerine dünya mimarlık tarihini, milli mimarlık tarihi ile birlikte değerlendirerek aktarmıştır (Tekeli, İlkin, 1997).

Mimar Kemalettin'in restorasyon çalışmaları da mesleki hayatında önemli yer tutmaktadır. Milli mimari değerlere verdiği önem bu çalışmalarında da öne çıkmıştır. 1909 yılında İnşaat ve Tamir Müdürlüğünün başına atanmış ve çalışmalarında Osmanlı yapılarının tamiratlarına yer vermiştir. Müdürlük kadrosunun yurt geneline yayılıp genişlemesi ile de ülkenin her yerinde 1. Ulusal Mimarlık Akımının özelliklerini yansıtan birçok bina yapılmıştır. Restorasyon çalışmaları arasında bulunan; Kudüs de Mescid-i Aksa ve Ömer Camisinde gösterdiği başarıdan dolayı İngiliz Kraliyet Mimarlar Akademisi'ne üye seçilmiştir. Daha sonra Ankara'ya çağrılmış ve çalışmalarına burada devam etmiştir (Sözen, 1996).

Mimarın önde gelen cami yapıları arasında Yeşilköy Mecidiye (1909), Bostancı (1913), Bebek (1913) ve Bakırköy (1913-1924) camileri bulunmaktadır. Türbe yapıları arasında, İstanbul da bulunan Fatih Ahmet Cevat Paşa (1901), Gazi Osman Paşa (1901-1902), Eyüp Sultan 5. Mehmet Reşat (1911-1912) ve Mecidiyeköy Mahmut Şevket Paşa (1913) türbeleri vardır. Mimarın yaptığı işhanları arasında ise İstanbul da Sultanhamam Birinci Vakıf Hanı (1918), İkinci Vakıf Hanı, Beyoğlu Üçüncü Vakıf Hanı ve Bahçekapı Dördüncü Vakıf Hanı (1916-1926) bulunmaktadır. Meslektaşları ile birlikte çok sayıda tasarladıkları eğitim yapıları arasında ise Eyüp Reşadiye Mektebi (1911), Bostancı İbrahim Paşa Mekteb-i İptidaisi (ilkokulu) (1913), Üsküdar Ayazma Sultan 3. Mustafa İlkokulu (1917), Göztepe İlkokulu (1915-1924), Çarşamba Fethiye Medresesi ve Ankara Gazi Mahallesi İlk Muallim Mektebi (1927-1930) bulunmaktadır. Ayrıca mimarın bu yapılar dışında da farklı işlevler barındıran bir çok yapısı vardır.

(Sözen, 1996).

Mimar Kemalettin dönemin önder mimarlarından olup Türk mimarlığı üzerine derinlemesine çalışmalar yapmıştır. Eski Türk mimarlığını yeni yapılarda uyarlanması üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu tutumunu şu sözlerinden de algılanmaktadır:

> "1.Türk mimarlığı, yanlızca ilkçağa ve ortaçağa ait bir yapı sistemi değildir: bu yüzyıla kadar, yani modern zamanlara kadar bütün saflığı ve yetkinliği ile uzanan ve sıradan basitlikten uzak, güzel ve soylu eserler ortaya koymuş bir sanattır. Çeşitli örneklerini görmüş olanlar, modern eserlerin yapımında ve bezemesinde ortaya çıkabilecek her türlü sorunun, Türk mimarlık sanatı aracılığıyla kolaylıkla çözülebileceği konusunda ikna olmuşlardır.
>
> 2.Yapı ve bezeme açısından, Türk mimarlık sanatı, Doğunun ve bu iklimin modern ve en mantıklı mimarlığıdır; en çok eseri bu mimarlık üretmiştir, dolayısıyla da yetkinliğe en çok o yaklaşmıştır. Geçmişte bu yapı kuralları uygulanmış ve bezeme dair pek çok sorun değişik şekillerde çözülmüştür.
>
> 3.Dolayısıyla, modern yapılarda, kökeni eski yapıcılık sistemlerine uzanan bezemelere başvurmak mantıksızdır. Yeni yapılarda kendi ulusal uygarlığımızın ürettiği eserlerin rehberliğine başvurmanın daha sağduyulu bir yaklaşım olduğunu kabul etmemek olanaksızdır. Bu arada doğabilecek küçük yanlışları ve başarısızlıkları da göz ardı etmek gerekecektir."(Tekeli, İlkin, 1997:151).

Gazi Üniversitesi Rektörlük Binasının Mimari Biçimlenme Analizi

1927-1930 yılları arasında Mimar Kemalettin tarafından yapılan Gazi Üniversitesi Rektörlük binası Ankara'nın Gazi mahallesinde yer almaktadır. Bir kampus yerleşkesi içinde konumlanmıştır. Kampus Ankara Konya Karayolu ile Silahtar Caddesi arasında yer alan arsadır.

Şekil 1. Kampüs Yerleşim Planı. Kaynak: Ayalp arşivi.

Mimar Kemalettin'in dönemin özelliklerini yansıtan önemli yapıtlarından biri olan binanın projelendirme aşaması 1927 yılında tamamlanmış ve 1930 yılında da yapımı sonlanmıştır. Yapının ilk fonksiyonu öğretmen okuludur ve Gazi İlk Muallim Mektebi olarak adlandırılmıştır. Osmanlı döneminde çeşitli yerlere dağılmış olan öğretmen okullarını Cumhuriyet döneminde belirli yerlere toplama amacı güdülmüştür ve bina bu yapılardan biridir. Okulun adı 1940 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. (Yavuz, 1981). Bu gün bina Gazi Eğitim Enstitüsü Dekanlığı ve Gazi Üniversitesi Rektörlük fonksiyonlarını içinde barındırmaktadır.

Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Mimari Algı

Bina kendisine ait düzenlenen bir peyzaj çalışması ile çevrelenmiş ve sonradan oluşan kampus yerleşkesi içinde diğer binalardan anıtsal özelliği ile ayrılmıştır. Hem ölçek olarak, hem dönemine ait mimari üslubun getirdiği vurguya sahip olmasından dolayı, hem de fonksiyonu gereği sonradan çevresine yapılan binalardan farklılaşmış ve önemli bir yapı haline dönüşmüştür.

Resim 2: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası ve Çevresi. Kaynak: Ayalp arşivi

Kampus içinden binaya 2 tarafından da oto yaklaşımı olmasına karşın ön cephedeki, Rektörlük girişinin önündeki araç yolu özel durumlarda kullanıma açılmaktadır. Binanın yaya yaklaşımları da binanın sahip olduğu 2 ayrı giriş odaklı yerleştirilmiştir. Ön cephedeki giriş ana giriş olarak konumlandırılmış Rektörlük girişidir. Arka cephedeki giriş ise Eğitim Enstitüsü Dekanlığı girişi amaçlı kullanılmaktadır. Ana Rektörlük girişi yüksek kolonatları ve cephe uygulaması ile insan ölçeğinde olmayıp, anıtsal ve haşmetli bir görünüşe sahip olmasına karşın ikincil girişteki kolonat ve cephe uygulaması boyutlarıyla çok daha insan ölçeğine yakındır.

Resim 3: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Ön Cephesi. Kaynak: Ayalp arşivi.

Resim 4: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Arka Cephesi. Kaynak: Ayalp arşivi.

Mimar Kemalettin'in yapılarında algılanan özelliklerden olan; ön cepheye verilen önem, binayı çevreleyen bahçe düzenlemesinde de kendini göstermiştir. Binanın ön cephesinin orta aksı doğrultusu bir havuzla sonlandırılmıştır; havuzun etrafı yaya kullanımına sunulmuş ve de banklarla bir parka dönüştürülmüştür. Binanın çevresine yapılan peysaj çalışması, yapının ifadesinin bir kat daha vurgulu hale gelmesine sebep olmuştur.

Bodrumla birlikte dört katlı olan yapının girişinin bulunduğu orta kısmı üzerinde bulunan gözlem evi ile birlikte altı kat olmuştur. Betonarme iskelet yapı sistemine göre gerçekleştirilmiş olan binanın dışa bakan yüzleri; dönemin mimari özelliklerinden biri olan tarihi bir görüntü oluşturma amaçlı, kesme taşla kaplanmış, çatısı ise kiremit kaplı kırma bir ahşap çatıdır.

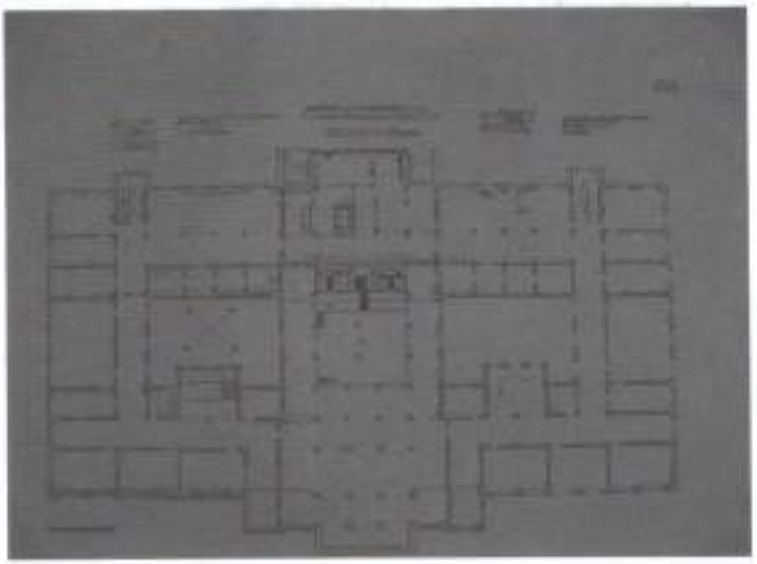

Şekil 2: Rektörlük Binası Bodrum Kat Planı. Kaynak: Yavuz, 1981:253

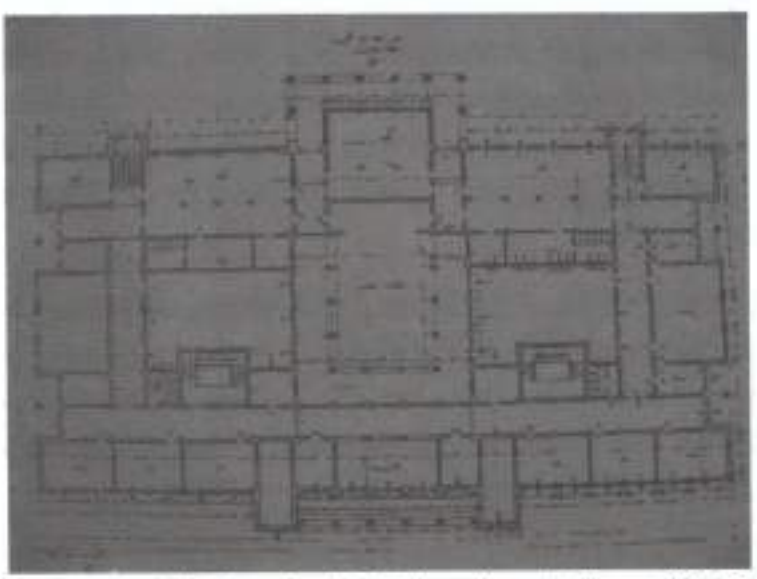

Şekil 3: Rektörlük Binası Zemin Kat Planı. Kaynak: Yavuz, 1981:254

Binanın dönemine ait en yoğun referansları ön cephe tasarımında algılanmaktadır. Uygulamada temel amaç cepheye vurgu kazandırmaktır. Giriş aksı merkez alınarak simetrik bir cephe tasarımına gidilmiş, ayrıca bu merkez dikeyde bir kubbe ile tamamlanmıştır. Ana giriş kendine ait bir revak düzenlemesine sahiptir. Revağa mermer merdivenlerle ulaşılmakta ve revak 3 kat boyunca devam eden tabanları ve tepeleri bezemeli mermer kolonlardan oluşmaktadır. Bu uygulamalar girişe anıtsal bir görüntü vermektedir.

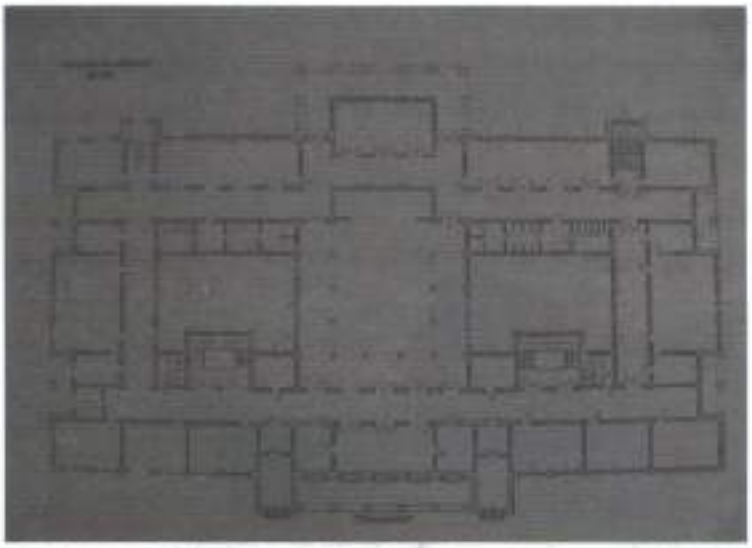

Şekil 4: Rektörlük Binası 1. Kat Planı. Kaynak: Yavuz, 1981:254

> "Betonarme karkas olarak gerçekleştirilmiş olan Gazi Eğitim Enstitüsünde ön ve arka girişler revakları, toplantı salonundaki balkonunun taşıyıcıları ise dökme mozayık tekniği ile yapılan betonarme sütunlar olarak çözümlenmiştir, böylece, bunların taşıyıcı niteliklerinden daha çok görsel özelliklerinin önemsendiği kanıtlanmıştır." (Yavuz, 1981:66).

Giriş kısmında ayrıca simetrik olarak yerleştirilmiş, yerden başlayıp saçak seviyesine adar devam eden, kule görünümündeki kütlelerde girişe vurgu ve cepheye hareket kazandırmaktadır. Bu kütleler cephede 4 farklı bölüme ayrılmış ve bu 4 ayrı bölümde dönemin mimarisine uygun olarak kendisi içinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca kulelerin en üst pencerelerinin üstünde ortalarında madalyonlar bulunan Rum bezemeli tepelikler bulunmaktadır.

Yapı 4 katlı olmasına karşın ön cephedeki organizasyondan dolayı 3 kat algısı oluşturmaktadır. Binanın cephesi neo-rönesans üslubunda da görüldüğü üzere kesin yatay hatlarla üçe bölünmüştür. İlk kısım revaklı ve iki kat yüksekliğinde olup, ikinci kapalı balkon kısmı; kırmızı kolonlarla süslemeli ve üçüncü teras kısmında ise kolonlarla aynı düşey hizaya sahip kütleciklerle sonlanmış ve bu kütlecikler arası yatayda demir parmaklıkla geçilmiştir. Ön cephenin giriş kısmı dışında kalan bölümleri de, yatayda kendi içinde üç bölümde ele alınmış ve bu üç bölümde de farklı pencere açıklıkları kullanılmıştır. Birinci katın pencereleri tekrar eden ve aynı boyutlarda olan sivri kemerlerle geçilmiş; diğer katlardaki

pencereler büyük dikdörtgen açıklıklar olarak uygulanmıştır. Pencereler arasına dikeyde yer yüzeyinden başlayarak saçak seviyesine kadar devam eden çıkıntılar konulmuş ve yatayda da dikmelerin arasını geçen çift bantlı çıkıntılar yapılmıştır.

Resim 5: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Giriş Cephesi. Kaynak: Ayalp arşivi.

Arka cephede ise orta aksa göre simetrik olarak yerleştirilmiş merdiven kovalarının, genel saçak seviyesinden yukarı doğru taşırıp; ön cephede olduğu gibi üzerleri beşik çatılarla örtülüp, kule görüntüsü kazanmaları amaçlanmıştır. Yine bu cephede orta aksın üzerine oturtulmuş çıkıntıyı çerçeveleyen, sepet-kulpu kemerlerle geçilmiş açıklıkların oluşturduğu, üzeri açık teraslı bir revak bulunmaktadır. Bu cephede de giriş bölümü kütlesel olarak dışarı çıkmıştır ve cepheye hareket kazandırmıştır. Bu binada, dönemin mimari üslubun özelliklerinden biri olan; ön cephenin dışındaki cepheler ön cephe kadar hareketli ve detaylı ele alınmamıştır. Cephenin yatayda üç ayrı bölümde ele alınması ve farklılaştırılması arka cephede de kendini göstermiştir. Ayrıca yangın merdiveni de kendine ait cephe düzenlemesine sahiptir.

Resim 6. Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Arka Cephesi. Kaynak: Ayalp arşivi.

Birbirinin aynı olan yan cephelerde de yine orta aksı temel alan bir simetri vardır. Cepheye, dönemin özelliklerinden biri olan; üzerleri açık teraslı, iki kat yüksekliğinde girintiler yapılmıştır. Bu girintilerde de amaç cepheye hareket kazandırmaktır. Bodrum kat, yer katı döşemesi düzeyinden geçen sürekli taş bir kaplamayla diğer katlardan ayrılmıştır, tüm pencereler; yüzeyden girinti yapan düşey panolar içinde açılmış, yüzey düzenlenmesi geniş saçaklarla bitirilmiştir (Yavuz, 1981). Bu cephe ön cephe kadar hareketli bir organizasyona sahip değildir.

Resim 7: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Yan Cephesi. Kaynak: Ayalp arşivi.

Resim 8: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Yan Cephe Detay. Kaynak: Ayalp arşivi.

Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası İç Mekan Biçimlenme Analizi

Mimar Kemalettin yapılarının, iç mekanlarında da, yapılarının dış mekanlarında olduğu gibi yoğun tarihi unsur kullanımı vardır. Kendisi Türk Mimarlık Tarihine duyduğu hayranlık ve bu konuda edindiği derin tecrübeleri binalarının iç mekanlarında da yansıtmıştır. Restorasyon çalışmaları sürecinde Tarihi Türk Mimarlığını inceleme fırsatına sahip olan mimar, genellikle iç mekan uygulamalarında kullandığı kolon, kiriş ve kemer gibi yapısal elemanların tasarımında, bu çalışmalarda tecrübe ettiği formlardan esinlenmiştir.

Resim 9: Medrese-tül Kuzzat Mimar Kemalettin (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi). Kaynak: Tekeli, İlkin, 1997.

Resim 10: Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Giriş Holü.
Kaynak: Ayalp arşivi.

Mimarın üslupsal yaklaşımlarını en iyi yansıtan yapılardan biri olan, Gazi Üniversitesi Rektörlük Binasının iç mekan biçimlenişi değerlendirildiğinde; mimarın tarihi referansları yoğun kullandığı görülmektedir. Özellikle Rektörlük giriş alanında bulunan; tabanları ve baş kısımları bezemeli ve kemerlerle birbirine bağlı kolonlar, mimarın üslubunu mekana taşıyan en çarpıcı örneklerdir. Bu alanda, binanın dışında da algılanan süslemeci tavrın devamı iç mekanda da bulunmaktadır. Mimar Kemalettin in yaklaşımlarının vurgulu bir yansıması da, kendi adını taşıyan konferans salonunda görülmektedir. Mimar Kemalettin Salonu içersinde kullanılan ve giriş alanındaki kolonlarla aynı tarzda bezenmiş mermer sütunları ile iç mekana dönemin gösterişli ve anıtsal eğilimlerini yansıtmaktadır.

Resim 11: Gazi Üniversitesi Mimar Kemalettin Konferans Salonu. Kaynak: Ayalp arşivi.

Binanın geri kalan kısımlarında tarihi referanslı ve bezemeli tasarım çabasına girilmemiştir. Giriş alanına verilen önem, binanın geri kalan kısımlarında

görülmemektedir. Bu yaklaşım belki de dönemin özelliklerinden olan; giriş cephesine binanın geri kalan cephelerinden daha fazla vurguya sahip olması, özelliğinin iç mekanda da yansıması olarak değerlendirilebilir. Dekanlık girişi olarak kullanılan ikinci girişin ele alınış biçimi göz önünde bulundurulduğunda, bu yaklaşım rahatlıkla algılanabilir. Anlaşılacağı üzere dış mekandaki tasarım yaklaşımları iç mekana sadece belirli alanlarda yansımıştır. Fonksiyonel olarak iç ve dış mekan ilişkisi ele alındığında; mimarın pencere açıklıkları ve arkasında bulunan fonksiyonlar arasında herhangi bir ilişki kurma çabası görülmemektedir. Sıralı ve eşit boyutta pencereler arkasında barındırdığı mekanın fonksiyonu ile ilgili bir ip ucu vermemektedir.

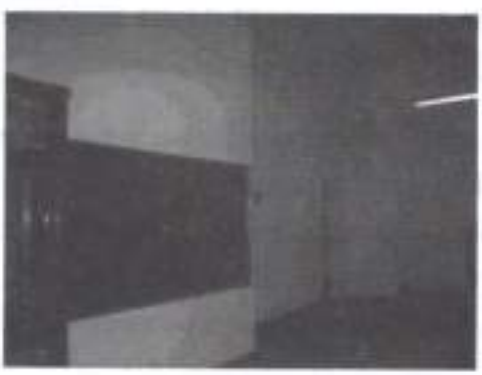

Resim 12: Gazi Üniversitesi Eğitim Enstitüsü Dekanlığı Giriş Holü. Kaynak: Ayalp arşivi.

Resim 13: Rektörlük Binası İç Avlusu. Kaynak: Ayalp arşivi.

İç ve dış mekan arasında ölçüsel bir ilişki arandığında; mimarın giriş alanında insan ölçeğinin dışında tasarladığı kolonat sistemi; içeriye girildiğinde tavanların yüksekliği ile aynı etkiyi yaşatsa da iç mekandaki kolonatların boyutları ile insana daha yakın bir ölçeğe inmiştir.

Rektörlük binasında büyük ve sık yerleştirilmiş pencere açıklıkları yardımı ile dış ve iç mekan arasında kuvvetli bir görsel ilişki kurulmuştur. Özellikle binanın içinde, orta aksı temel alarak simetrik yerleştirilmiş bulunan iç avlular, bu mekana bakan büyük açıklıklar yardımıyla iç mekana kuvvetli bir görsel algı kazandırmıştır. Ayrıca binanın ana dikey sirkülasyonunu sağlayan merdiven boşluklarında da büyük boyutlu açıklıklar yardımı ile görsel algı akışkanlığı sağlanmıştır. Bu dış mekanın binanın içinden de ulaşılıp, kullanılabilir kılınması, kuvvetli bir iç dış ilişkisine işaret etmektedir. Anlaşılacağı üzere Mimar Kemalettin yapıda iç ve dış mekan ilişkisine önem vermiştir. Ayrıca mimarın bu uygulaması binanın iç çeperinde bulunan alanların da doğal ışık ile aydınlanmalarına sebebiyet vermiştir.

Resim 14: Rektörlük Binası Merdiven Boşluğu. Kaynak: Ayalp arşivi

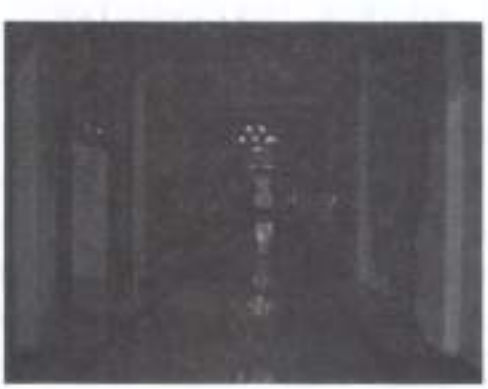

Resim 15: Rektörlük Binası 2.Kat Koridoru. Kaynak: Ayalp arşivi

İç ve dış mekan akışı giriş alanında, kendinden önce hazırlayıcı mekanlar bulunması ile kendini göstermektedir. Bu yarı açık revaklı hazırlık alanıyla iç

mekan arasında büyük açıklıklar yardımı ile de görsel algı kuvvetlendirilmiştir. Ayrıca bu alan dış ve iç mekan arasında akışı sağlamaktadır.

İç mekandaki hacimlerin birbiriyle ilişkisine gelindiğinde; temel planlama ve ilişkilendirilmelerin koridor yardımı ile kurulduğu görülmektedir. Her katta odalar peşi sıra, uzun bir koridor boyunca yerleştirilmiştir. Bu sıralı düzende fonksiyon farklılıkları herhangi bir hacimsel farklılıkla tanımlanmamıştır. Katlar arasındaki ilişki simetrik olarak binanın sağında ve solunda yerleştirilmiş bulunan merdivenlerle sağlanmıştır. Bu merdiven boşlukları ve katlar arasında geçişi sağlayan camekanlı kapılar bulunmaktadır. Yapılan uygulama katlar arası herhangi bir işitsel algıya da sebebiyet vermemektedir. Mimarın hacimler arası görsel ve işitsel ilişkiler kurma çabasının bulunmadığı; ilişkileri kısıtlayıcı bir anlayış ile tasarladığı algılanmaktadır.

Resim 16: Rektörlük Binası 1.Kat Koridoru. Kaynak: Ayalp arşivi.

İç mekan oluşumunda değinilecek bir başka nokta da, taşıyıcı elemanların mekana yansıması odaklıdır. Binada bu yansımanın en vurgulu örneği giriş alanında kendini göstermektedir. Mermer kolonların mekanın içinde açıkta konumlandırılması, giriş alanında, mekan oluşumunda önemli bir unsurdur. Bu uygulamanın aynısı Mimar Kemalettin salonunda da bulunmaktadır. Bezemeli kolonlar ve bu kolonları birleştiren kemerler mekandaki en vurgulu estetik değerlerdir. Bu tavır Mimar Kemalettin'in mekan biçimlenişinde sıkça kullandığı bir yaklaşımdır. Böylece mimarın, tarihi referanslı taşıyıcı elemanları, mekanda boşlukta sergilemesi, alana bir atmosfer kazandırmıştır. Taşıyıcı strüktürün iç mekana yansıması kendini katlardaki koridorlar boyunca; odalarla koridor arasında bulunan duvarlardan taşmış kolonlarda ve bazı alanlarda tavandan sarkmış kirişlerle de görülmektedir.

Resim 17: Giriş Holü Kolon Görüntüsü. Kaynak: Ayalp arşivi.

İç mekanda diğer estetik yaklaşımlar analiz edildiğinde; her alanda aynı estetik kaygıların taşınmadığı gözlenebilir. Binada fonksiyonun getirdiği önemle doğru orantılı olarak kurulan bir estetik anlayış bulunmaktadır. Giriş holü ve konferans salonu, bezemeli kolonları ve kemerleri ile yoğun bir estetik vurguya sahip iken; geri kalan alanlarda bu tarzda bir mekan oluşumu görülmemektedir. Ancak merdiven holündeki, merdiven parmaklıklarının biçimlenişi Mimar Kemalettin'in estetik uygulamasını yansıtan diğer bir örnek olarak değerlendirilebilir. Süslemeli organizasyonu ile demir merdiven parmaklıkları mekana estetik bir değer vermiştir.

Resim 18: Rektörlük Binası Merdiven Holü 2. Kaynak: Ayalp arşivi.

İç mekanların aydınlatılmasında ise Mimar Kemalettin'in koridorlarda bulunan kapıların üstlerindeki pencere açıklıkları yardımı ile de koridorlara ekstra ışık sağlama çabasına gittiği görülmektedir. Bu uygulamada, Mimar Kemalettin'in iç mekan aydınlatması konusunda da hassasiyet göstermiş olduğu algılanmaktadır.

Resim 19: Rektörlük Binası Kapı Üzeri Açıklık Uygulaması. Kaynak: Ayalp arşivi.

Sonuç olarak, tespit edilen bu analizler göstermektedir ki; Mimar Kemalettin'in iç mekan biçimlenişinde en öncül uygulama anlayışı, tarihi unsurların kullanımındadır. Diğer bir deyişle Mimar Kemalettin, yapılarının temel unsurlarını, içinde bulunduğu kültürün değerlerinden referanslar alarak kurmaktadır. Yapının en çok sayıda kullanıcıya hitap eden, giriş holü ve konferans salonu mekanları tarihi unsurların bezemeli örnekleri ile süslenmiştir, bu alanlar da mimarın iç mekan anlayışını yansıtmaktadır. Ayrıca yapıda iç ve dış mekan arasında üslupsal ilişki kurmaya da özen göstermiştir.

Bu yaklaşımları ile Mimar Kemalettin 1. Ulusal Mimarlık hareketinin eserlerine de yön vermesinden dolayı, tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde yabancı mimarların, kendi kültürlerini yansıtan eserlerinin, yoğun olarak bulunduğu bir dönemde, Mimar Kemalettin esin kaynağını öz kültüründen almıştır.

Bundan dolayıdır ki, her ne kadar zaman içinde değişikliğe uğramış olursa olsun, Mimar Kemalettin'in dönemini yansıtan özelliklerini halen barındıran Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası önemli bir yapıdır. Gazi Üniversitesi Rektörlük Binasının aktardığı tarihi, dolayısı ile de kültürel değerler Türk Mimarlığı için önemli bir belgedir.

Kaynakça

ALSAÇ, Üstün, 1976. Türkiye deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Trabzon: KTÜ Baskı Atölyesi.

BOZDOĞAN, Sibel, 2002. Modernizim ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet

Türk iyesinde Mimari Kültür, İstanbul: Metiş Yayınları.

SÖZEN, Metin, 1984. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

TEKELLİ, İlhan ve İlkin, S. 1997. Mimar Kemalettin in Yazdıkları, Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

YAVUZ, Yıldırım, 1981. Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.